

Natančno mero spomenika podamo čitateljem ob drugi priliki, ko objavimo spomenik Jenkov z istega pokopališča.

Vir Vipave »Pod skalo« V trg Vipavo došli popotnik dospje po glavni cesti do gostilne »Adrija«. Krene jo v nasprotno postransko in ozko ulico. Kmalu je na mostiču, ki veže prostor ob cerkvi sv. Marka z nekdanjim mlinom, sedanjost grajsko pilo (žago). Lep prizor se kaže njegovim očem, prizor, ki mu ga predočuje naša slika.

Ob svoji levici ima ogledovalec veličastno grajsko poslopje, kjer bivajo sedaj vipavski uradi. Kaže se mu le zadnja stran z velikim kolesom, ki dviga in naganja vodo v poslopje, in lep cvetlični vrt. Pod nogami pa mu mirno in resno šumi srebročista, zdrava in izvrstna pitna voda »Vipava«. Trije močni vreleci bruhajo vedno dovolj vode na dan. Nad glavnim virom se vidi na višini staro, sedaj zapuščeno župnišče in nekoliko višje v skrajnem koncu severovzhodnega kota razvalina »Starega grada«. Na desni strani te prijazno pozdravlja lična stavba izmed košatih kostanjev. Pod njimi se razprostira lep prostor, koder ob vročih poletnih dnevih iščejo potrebnega hladila vsakojaki obrazi. Komur ne ugaja mrzla studenčnica, temu gostoljubni krčmar rad postreže s pristnim »Vipavcem«, ali pa tudi s pivom iz mrzle kleti, podskalskih prostorov, ki menda celi okolici dajo ime. Razven tega se mladina lahko zabava na kegljišču. Nad njim pa morejo strelci izkušati svoje bistro oko in trdno roko. Kogar pa posebno veseli vožnja s čolnom, privošči si lahko tudi to veselje. In če mu ne ugaja niti to, niti drugo, lahko se umakne zvedavim očem v resnično krasen vrtič na južni strani za malim ovinkom. Izraza raznovrstnega drevja in grmičevja nekako otožno pozdravljajo prisleca neukretni kameniti kipi. Nad vso to krasoto pa se dviga gologlavi Nanos, ki se ne zmeni dosti za časi prav veselo in bujno življenje ob svojem vznožju.

Ker nahaja obiskovalec »Pod-skale« na tako majhnem prostoru toliko krasote ob največji vipavski vročini, a prijeten hlad, ker zré njegovo oko pomenljive priče daljne starodavnosti in ker si poleg tega njegovo srce privošči lahko vsakovrstnega hladila in vedrila: kaj čuda, da je ta kraj tako priljubljen Vipavcem!

Gledé na to lepo sliko prelepega domačega kraja — bisera Vipave — smemo le reči: O da bi še drugi domači umetniki tako poslavlili lepo domačijo, kot vrli naš Vrhpoljski! I. Z.—n.

Švedi v Pragi. Da morejo umeti čitatelji poslednjo sliko, naj se spomnijo 30 letne vojske, v kateri je Češka toliko trpela. Po njenih lepih livadah je razsajala bojna furija in pokončavala, kar je mogla doseči. Divji Švedi so pridrli celó v mesto Prago. O tem dogodku čitam v stari kroniki iz leta 1780., ki se pa imenuje: »Neue Kronik von Böhmen« (na str. 348, 349): »Cesar Ferdinand II. je hotel l. 1648. odvrniti Švede, da ne bi pridrli na Avstrijsko, zato je zbral vse svoje čete iz vseh svojih dežel, ter jih postavil pod vodstvom Oktavija Piccolominija proti švedskemu vojskovodji Wrangelnu. Ta pa se

je začel ozirati na nezavarovano Češko in je poslal svojega podvojskovodjo Janeza Kristofa pl. Königsmarka na Češko, da bi se polastil nekoliko mest in nekoliko utrjenih krajev. Königsmark je vzel Klatowe, Horšůw-Týn in nekatera druga mesta brez težave. A na to mu neki odpuščen cesarski vojni služabnik, Ernest pl. Ottowald, razloži, kako lahko bi bilo dobiti tudi Prago. Pové mu, da popravljajo Pražani nekje mestno zidovje, ne da bi tam stražili. Skozi odprtino bi lahko zlezlo toliko vojakov v mesto, da bi vzeli jedna vrata. In res, oni človek sam zleze po noči pred 26. julijem (1648. l.) s 1000 vojakov, polasti se strachowskih vrat in ja odpre Königsmarku. Ko so Pražani spali, zasedel je trge in glavne ulice (levega brega) s svojimi vojniki in jim ukazal streljati na vsakoga, ki bi se zjutraj pokazal na ulicah ali na oknih. V prvi zmedji so postrelili okoli štiri sto oseb ali jih ranili. »Feldmaršal« Colloredo je ubežal na čolnu v Staro Mesto, kjer je osnoval nekako obrambo. Švedi se polasté tudi kraljevskega gradu in orožnice ter začno takoj s topovi streljati na Staro Mesto. Potem je prepustil Königsmark vso Malo Stran svojim vojakom, ki so plenili dva dni. Dali so prepeljati vse dragočestnosti s kraljevega gradu in neizmerno veliko plena v Švedijo. Wittingausko knjižnico, ki je imela stare rokopise, nabrane še od Rosenbergov in pred kratkim prenesene na praški grad, dal je Königsmark na ladijah prepeljati na Sasko, od tod v Švedijo, kjer jo še dandanes hranijo v Stockholmu.

V Starem in Novem Mestu (na desnem bregu) so pa imeli med tem čas pripraviti se za brambo. Naprej so se zbrali dijaki in skoraj 800 jih je zasedlo breg Veltave in pa most, da ne bi mogel čezenj priti sovražnik. Po njih vzgledu so se ravnali meščani in celó mnogi so se oborožili. Naposled dospé tudi nekoliko cesarskih čet, katere sta vodila Buchheim in Conti, ki je bil jako spreten v streljanju. Königsmark je, dobivši nekoliko pomoči oblegal tri tedne poriška vrata in z 32 topovi streljal noč in dan, a nič ni opravil. Zato jo je mahnil od tod proti Taboru. Med potom je grozno pokončaval. Iz tega vidimo, da so imeli tudi Čehi svoje Turke in da so v vojski grozno veliko trpeli.

Prizor iz tega boja nam kaže naša slika. Predočuje nam mestni stolp (»Dom in Svet« l. 1890. str. 304.) na Starem Mestu, dalje se vidi mimo stolpa čez Veltavo na Malo Stran, kjer zagledaš hrib Petřín s Schwarzenbergovim parkom ter tako imenovani »gladovi zid«, ker so ga bili zgradili ob času velike lakote, da je imelo lačno ljudstvo nekaj zaslužka. Hud boj je tu ob stolpu. Švedi se umikajo — bežé, Pražani pritiskajo za njimi.

Za hišo, iz katere streljajo meščani, so dandanes mlini in toplice tik Veltave. Na stolpu mostovom pa je vzdana marmorna plošča, katere latinski nadpis poslavlja hrabrost Pražanov l. 1648.

Valvasorjeva knjižnica. V stolni zagrebški knjižnici se nahaja mnogo knjig, ki nosijo na notranji strani platnic Valvasorjev grb. Bile so

nekaj last slavnega kranjskega zgodovinarja. Poleg knjig leži ondi tudi nekaj deželo kranjsko zadevajajočih rokopisov, o katerih je izvestno, da jih je rabil Valvasor pri sestavi svojih zgodovinskih del. Posebno znamenit je med njimi dnevnik (Diurnale) škofa Hrena. Drugi del tega dnevnika hrani še ljubljanski škofijski arhiv, a prvi del, katerega je imel Valvasor znabit na pòsodo, pomešal se je med njegovimi stvarmi in odpeljal s knjižnico vred proti jugu.

Različna so mnenja, kako je neki prišla bogata knjižnica slavnega Valvasorja v Zagreb. Ponudil je iskreni domorodec vso svojo knjižnico, ko ga je bila začela tretji beda, pod kaj ugodnimi pogoji kranjskim stanovom, češ, naj jo kupijo in s tem zasnujejo začetek javne knjižnice v Ljubljani. A stanovi so nujno zadevo toliko časa mencali in odlašali sklep, da se je Valvasor obrnil v Zagreb. Prodal je knjižnico ondodnim jezuitom, kakor po neki Erbergovi beležki trdi Jellouschek v »Mith. d. hist. Vereines für Krain« 1857, str. 115. Ovrigel je poslednjo trditev zgodovinar P. pl. Radics v svoji knjigi »Valvasor« na 26. strani, ko piše, da je našel na nekem izvlečku vizitacijskih dekretov v omenjeni knjižnici zapisano: »Bibliothecae praesentis initium fecit magnae memoriae Episcopus Ignatius Mikulizh (1688 — 1694), qui magno aere comparatis libris eruditi Valvasoris prima ejus fundamenta posuit, operam suam et laborem in ponendo aedificio et consignandis libris capitulum laudabiliter adjuverit.« Valvasor bi bil tedaj izročil knjižnico škofu Mikulicu za drag denar. Vse kaj drugega nam pa pové listina, ki se je poslednji čas našla v karlovškem frančiškanskem samostanu in ki trdi, da je Valvasor knjižnico zagrebškemu škofu podaril. Gledé na plemenitost užaljenega Valvasorjevega srca si lahko mislimo kaj takega. Še bolj verjetno pa je to, če pomislimo, da je listino, ki nam to pripoveduje, pisal 19. avgusta 1703. Valvasorjev sin (menda Volf Vajkard, roj. l. 1679.), ki je kot brat Alojzij bival tačas v karlovškem samostanu. Pové nam v tem pismu kopico dozda neznanih, a znamenitih podatkov. Pravi, da je šel, ko je umrl njegov oče Ivan Vajkard pl. Valvasor z Bogenšperka, v samostan karlovških frančiskanov, kjer živi že šesto leto. Zvršil je modroslovne studije in spekulativno teologijo v Ljubljani, morálo pa v Karlovcu. Sedaj je šele subdijakon. Jesenski kvaterni teden l. 1703. ima postati dijakon, a rad bi precej na to prejel tudi mašništvo, da bi mogel že na god sv. Frančiška (4. okt.) peti novo mašo. Toda zato je še premlad, tri dni po onih kvatrah bi bil šele zadosti star. Prosil je za to oprostitev že njegov sorodnik, karlovški glavar Janko Budački. In sedaj prosi zagrebškega škofa Martina Brajkovića še brat Alojzij sam, češ da bi bilo to jako drago njemu in sorodniku Janku Budačkemu. Da bi škofa toliko bolj omečil za skazanje te milosti, pravi v pismu: »Praesertim vero, cum et dominus meus defunctus parens episcopatus Zagrabiensis multa bona praestiterat, maxime vero tunc, quando certam bibliothecam spontanea pro perpetua memoria donaverit.« Valvasor je torej daroval svojo knjižnico škofu. To nam priča njegov sin, ki je pač stvar dobro vedel in ki se je upal malo let po podaritvi o tem

pisati škofu samemu. Živel je P. Alojzij Valvasor pozneje kot frančiskan v Novem Mestu.

Omenjena knjižnica obsega dalje nastopne rokopise: 1. Rodoslovje kranjskih plemenitnikov po abecednem redu. 2. Kranjski oblastniki od l. 1523 do 1672. 3. Zaznamovanih je vsako leto po šest in še več plemenitih oseb, in povedano s katerega gradu so bili domá. 4. Rodoslovje obitelji Strassolds in Lamberg. 5. Prenašanje sv. Peregrina v cerkev sv. Jožefa pri bosonogih avguštincih v Ljubljani. 6. Izpiski iz rokopisnih letnikov; segajo do l. 1048, do časa sv. Heme. 7. Beleške o opatih in dobrotnikih stiškega samostana (z mnogimi pomotami objavljene leta 1883. v »Studien und Mitth. aus dem Benedictiner- und Cist.-Orden«). 8. Ordinacijski zapisnik ljubljanskih škofov Tavčarja in Hrena do leta 1612.

A. Koblar.

Ognjoslav Utiešinović Ostrožinski.

Izmed malega števila preporoditeljev ilirske dóbe je pobrala smrt dné 8. rožnika m. l. pesnika, pisatelja in rodoljuba hrvaškega — Ognjoslava Utiešinovića Ostrožinskega.

Pokojnik se je rodil dné 21. velikega srpana 1817. leta v Vojni Krajini v vasi Ostrožin. Ker je bil nadarjen in marljiv, popenjal se je hitro od časti do časti. Kot podžupan je napisal več političkih spisov v nemškem jeziku: »Die Hauskommunionen«; »Die Militärgränze und die Verfassung«; »Die Militärgränzfrage« itd. Zaradi spisa: »Die Naturschätze im nördlichen Kroatien« imenovalo ga je dunajsko geološko društvo »Geologische Reichsanstalt« dopisujočim členom. — Med vsemi njegovimi spisi pa je največ vreden, obsežen in znamenit jedini hrvaški spis: »Životopis kardinala brata Gjorgja Utiešinovića prozvanoga Martinusius« (Rad 53. in 54.).

No Slovencem, kateri se brigajo za razvoj hrvaške književnosti, znan je Utiešinović bolj kot pesnik. — Vsakemu Slovencu je vsaj po imenu znana njegova zbirka lirčnih in epičnih pesmij »Vila Ostrožinska«, katero je prvokrat izdal leta 1845.

Že s prvo pesmijo »Jeka od Balkana« si je Utiešinović pridobil glas, a veliko več, ko je izdal »Vilo Ostrožinsko«, tako, da ga nekateri celó primerjajo Mažuraniću. — Izdavi drugokrat »Vilo Ostrožinsko«, dodal ji je prvi poskus hrvaške estetike: »Misli krasnih umjetnosti«.

Znamenito njegovo pesniško delo so tudi »Psalmi Davidovi« in dve večji epično-lirični pesmi »Nedeljko« in »Potres«.

Smrt ga je prehitela, da ni mogel izdati nameravane nove zbirke svojih pesmij. — Pokojnik je bil pesnik, kateri je znal svoje domoljubne misli podati narodu v krasni narodni pesniški obliki. Jezik mu je gladek in čist. — Utiešinović je bil vesten uradnik in narodu priljubljen. Bodi mu blag spomin!

V.

Elektrika v fotografiji. Za fotografijo treba precejšnje svetlobe. Novejši čas so začeli rabiti za razsvetljevanje predmetov električno luč, ki prav dobro služi. Fotograf uravna svetlobo tako, kakor jo potrebuje.